

UČITELJSKI TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja v 1. in 15. dan vsacega meseca, in stane vse leto 3 gold., pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise vzprejema uredništvo. — Naročnina in oznanila pošiljajo se založništvu v Milic-evo tiskarno v Ljubljani.

Štev. 18.

V Ljubljani, 15. septembra 1883. l.

XXIII. leto.

Kako naj se goji pravo domoljubje.

„Za dolžnost in za pravico
Vsak pošteno, zvesto stoj;
Če bo treba pa desnico
S serčnim upom dvigni v boj!“
Cesarska pesem.

V času, v katerem se šopiri samopašnost in materijalizem, razvijaje svojo zastavo z geslom: „Ubi bene, ibi patria“ (kjer je dobro, tam je domovina), dandanes, ko se socializem manj ali bolj glasno pridiguje ter se smelo in drzovito iz vseh kotov vriva mej človeško društvo; zdaj je skrajni čas, da se resno razmotrava, kako bi se oviralo tem podkopavnim nameram, ki žugajo razrušiti vse vezí, ki so do zdaj veljale svete, ki so trdno vezale ali še vežejo posamezne ude male družine, podložnike in predpostavljene, državljane in vladarje. Treba je, da se po umni vzgoji prihodnji rod onemogoči delovanje onih prekucuhov in brezvestnih ljudi, ki ščuvajo narod zoper narod, ter tako ovirajo razvoj človeške izomike in razlivaje nezmerno tugo mej človeštvo!

Pač se more narodni prapor visoko vihteti, in ni treba raztrgati mejnarodne vezí; vezí, ki družijo narod z narodom, namreč vezí v zadevah gospodarstva, omike, npravstvenosti. — Duh časa térja, da postane vsaka vzgoja narodna; vender pa, narodno svojstvenost (značaj) prav poznávši, naj bi narodna vzgoja vender ne pozabila in prezrla občne človeške in npravstvene svesti. — „Najsvetejše narodnega duha pa je,“ tako pravi znani pedagog dr. Lindtner, „jezik, in kdor hoče v to svetišče naroda vstopiti, se mora v nekaki meri unárodoviti (nacijonalizirati). Psihologično brezumno je tedaj, ako se komu, kateri se trdno drži svoje narodne posebnosti, očita „jezikova nespamet“, kakor je največja neslanost, kakemu narodu v enem hipu ponujati svobodo, jemati pa národnost“. In Schäffle piše: „V jeziku naobraženega naroda se čuva zavetje njegove duševne narave. Zatiranje jezika občuti vsaki posamezni ud naroda takó, kakor bi mu jezik izdrl; tacega zločina na vsem narodu so pač le suroveži zmožni“. — Jezikova národnost ljudi najtrdnjejše vkup veže; te vezí umni vzgojnik ne sme trgati in rezati, marveč mora vzgojevati v narodnem duhu, za narod takó, da postane poedinec svest svoje národnosti, svest svojih dolžnosti do naroda.

„Človek sam je kakor dób posekan“. To naslombo na celoto térjajo ideje prava in popolnosti, sovršenstva. Kako to doseči, pokazal bodem pozneje, ko bodem govoril o domoljubji v obče. A umestno se mi je zdelo, omeniti najpoprej jezikove národnosti, ker se nam Slovencem v tem oziru marsikaj naopačno očita.

Ako se kdo vzgoja samo kot poedinec brez ozira na razmere do državnega društva, imenujemo to vzgojo individualno, osebno ali posebno vzgojo; ako se pa poedinec kot ud kake države ali kakega národa smatra, ter v to vzgoja, da bi, tem razmeram vstrežaje, namen življenja po mogočosti dosegel, tako je taka vzgoja socijalna, družbina vzgoja. Ako pa govorimo o individualni, sosebno o moralični vzgoji, je v tem tudi užé vzgoja gledé razmere napram drugim ljudém, se vé tudi le kot poedincem ali posameznikom, zapopadena; ali kakor rečeno, tù je le govor o drugih kot poedincih, ne pa kot organične vkupine. Socijalna vzgoja mora gojencu pomagati, da svojo svrho življenja in svoje dolžnosti kot člen državnega društva po pravi poti more doseči in izvršiti. Ni zadosti torej, da ga vzgojnik seznani z občnimi razmerami državnega življenja, nego napeljati ga tudi mora, da vé v posebnem poklicu in stanu na pravi način živeti, občnemu blagru po svojem koristiti ter tako svojo namero dognati. Tù smo na razpotji: cerkev, država, národnost. — O prvej nam danes nij govoriti; národnost omenjal sem spredej: tedaj o razmeri do države!

Nekateri mislijo, da je nepotrebno očigled ljudske šole o vzgoji za državo govoriti. A celó v višjih krogih se še nahajajo pomanjkljivi nazori o državnih razmerah; kaj hočemo reči o srednjih in nižjih stanovih?

Se pa li moja dozdanja razprava z na čelo postavljenim vprašanjem strinja? Da! Ako reči ne poznam, ako nisem poučen o njeni koristi, dobrodelnosti i. t. d., jo bodem li mogel i — na ukaz čislati ali celó ljubiti? — Uvidim pa, da sem sam — kakor hrast posekan, da se mi je okleniti celote, vkupine, potem bodem uvidel, da mi korist, priležnost, katera iz tega izvira, tudi dolžnosti naklada, kajti: „roka roko umiva“.

Imam pa čut, da sem obvezan, da sem hvaležen deželi, državi, v kateri sem bil porojen, katera me redí in vzdržuje, od katere dan na dan toliko dobrot prejemam — i tako napram národu, ljudstvu, mej katerim in s katerim v ozki zvezi živim — tako mi mora vest veleli: „Povračuj to dobro z zvestobo in udanostjo!“

Je ta čut vzbujen, mu dam imé — domoljubje, patrijotizem; kajti domoljubje, patrijotizem, se razodeva v posebni naklonjenosti do dežele, države, národa, v kateri ali mej katerim sem zagledal svet in živim, in — v resnem prizadetji, njej ali njemu (deželi, državi, národu) kadarkoli ali kakorkoli, tedaj če bi bilo treba tudi posebnih žrtev, darovati vse po besedah našega pesnika (Cegnar - ja):

„Ako ti sila krivična preti,
Tvegamo za-te življenje in kri!“

„Sladko je za domovino umreti“, rekli so stari Rimljani, kar naj se gotovo takó razumi: svest, da smo svojo dolžnost v službi domovine storili, tolaži nas še v smrtni uri, in užé pogani so bili mnenja, da čaka vojaka, kateri je za sveto dolžnost svoje življenje žrtvoval, po smrti veliko plačilo.

Gledé socijalne vzgoje za državo, domovino, naj se tedaj vzgojitelj ravna po sledečih občnih vodilih:

1. Socijalna vzgoja naj se opira na individualno in na tej ne nasprotuje. Socijalna vzgoja se ne more ob enem z individualno pričeti, a tudi ne stoprav tedaj, ko je individualna užé čisto dognana.

2. Rejenec se mora po svoji zmožnosti seznanimi z državnim organizmom in življem ter se smatrati kot ud tega organizma.

3. Vzgojitelj mora v vzgojenci vzbuditi spoštovanje in ga nakloniti za pokorščino do državnih in deželnih postav in ukazov in do organov, kateri te postave in ukaze nadzorovati in izvrševati morajo.

4. Rejenec mora uvideti in spoznati, da posameznik le v in po združbi s celoto, in celota zopet le s posamezniki in po posameznikih more uspešno napredovati. To spoznanje bo najsigurnejše vzbudilo, gojilo in ukrepilo ljubezen do domovine, duha edinstva, ter srcé unemalo za občni blagor.

5. Najnavadnejše sredstvo socijalne vzgoje pa je pouk iz zgodovine, geografije, državopisa (statistike), o postavah, državni ustavi in v — veroznanstvu. . . . Bogoverje dá zvuk najtanjši struni vesti, bogoverje je gibaló (motor) najblažjih činov, bogoverje najdo-ločnejše uči, kaj je dolžnost. — Vernejši, nabožnejši, vestnejši je človek, tem trdnejša bode njegova ljubezen do domovine, tem neomajljivejša njegova zvestoba. Tak človek ne bode nikoli svoje domovine zaničeval, če tudi pomanjkljivosti zapazi, nego v blagem zata-jevanji samega sebe bode po svoji moči skušal te pomanjkljivosti odstraniti, položaj zboljšati.

Kdor pa svoje domovine ne ljubi, tudi nima srcá do svojih, ne do svojih dobrotnikov; kratko: ta je brezsrčen, nevosten, izmeček človeštva.

V izbujo domoljubja služijo tudi národna, državljanska, dinastična praznovanja in razne ljudske veselice. Poglejmo k sosednemu, nemškemu narodu! Vzbudil ga je Fichte s svojimi govori, Arndt s svojimi pesmi, Jahn s svojim sistemom telovadbe itd. Kaj so stari potovalni pevci od grada do grada, ki popevajo junaške čine? Kaj je ilijada, anejida? Kaj so slepi pevci južnih Slovanov? — Vse nam kliče:

„Za domovje se vzdignimo!“

To veljá za vse kraje, naj so blizo zemeljskih tečajev ali kraj zemeljskega ravnika, naj jih obliva to ali ono morje!

Drugače še pa je pri nas v lepi Avstriji!

Oj draga Avstrija! kaj te tako trdno druží in veže, da proroški duh črke: A, E, I, O, U tolmači: „Austria erit in orbe ultima?“ — *)

Slavni rod Habsburžanov je rod plemeniti, ščit vere in národov!

„Vse za dom in za Cesarja,
Za Cesarja blago, kri.“

To je geslo pravega Avstrijana, kateri si Avstrije brez cesarja iz staroslavne Habsburške rodovine misliti ne more! Prav zatorej sem na čelo kot moto temu spisu postavil par stihov iz v srci vsacega Avstrijana blagodoneče cesarske himne. Kakor blagoslov vskipi iz prs Avstrijana pobožni vzdih:

„Bog ohrani, Bog obvari,
Nam Cesarja, Avstrijo!“

Ta, tako rekoč, Avstrijanu prirojeni čút bode učitelj lahko v nežna srca učencev vcepil, prav za prav v njih vzbujal, tem laglje, ker: „kar iz srca pride, se srca prime“. —

„Trdno dajmo se skleniti:
Sloga pravo moč rodí;
Vse nam bó lehkó storiti,
Ako združimo močí.“

„Sloga jači, nesloga tlači“, je slovenski pregovor, in to nam v spomin kliče tudi našega z vsimi prednostmi viteštva oblagodarjenega cesarja velepoménljivo geslo: „Viribus unitis“ (z združenimi močmi), geslo, po katerem se ravnajo mravlje in čebele, geslo, katero nam pridigujejo egiptovske piramide in vsa velikanska podjetja in dela pretečenih vekov in zdanjega časa! —

To spoznanje naj prvič učitelja presega, in potem bode v šoli in drugod pravo besedo najdel: Avstrijani smo! V tem nas ne ločijo ne jezik, ne šege, ne vera, ne druge različnosti; vsi smo sinovi ene iste veličastne Avstrije:

*) Avstrija najdalje na zemlji bo stala.

Pis.

„Brate vodi vez edina
Nas do cilja enega;
Živi Cesar, domovina:
Večna bodi Avstrija!“

Da! večna bodi — bode — Avstrija! Razgrnimo liste zgodovine! Kolikokrat je Avstriji žugal propad! ali kakor hitro so si vladar in ljudstva segli v roke, kadar so ljudstva njegov prestol obstopila, slavno premagani bili so burni časi: kakor feniks iz pepela, pomlajena, krepkeja poravnala po konci se je Avstrija!

„Kakor skala vsi stojimo
Zoper moč sovražnih čet,
In ko zmago zadobimo,
Krepko se razlega spet:
Bog ohrani nam cesarja,
Močne Avstrije Vladarja!“ (Filodemus.)

Ako je učitelj takih čutil navzet, gotovo bode znal tudi v srcih svojih učencev primerni odmev vzbuditi, in vestni učitelj bode dobil pot, da tudi v najzaadnji koči ne ostane nepoznano naše pravo geslo:

„Vse za Boga, cesarja in domovine!“

Ferdo Vigeli.

Kranjske šole in Habsburžani, njihovi pospeševalci.

(Dalje.)

Škof vidé, da se ne more dalj kratovičiti, predloži cesarici prevod svojega velicega katekizma ter prosi za tiskovno pravico.

Cesarica mu jo podeli, toda z dostavkom, da se morajo stavki, ki se nahajajo tudi v Edlingovem katekizmu, z Edlingovimi besedami tiskati, da ne bi ljudstvo menilo, da uči mali katekizem kaj drugega, ko veliki.

Škof se temu seveda ni maral pokloniti ter odvrnil, da ne kaže, da se veliki ravna po malem, ter vrhu tega še povdarjal, da je njegov prevod za priprosti ljud bolj razumljiv.

In kaj je storila cesarica? — Občudovati moramo njeno potrpežljivost in vnetost za razvoj šol. Da si tudi je dobro vedela, kam meri vse škofovo napenjanje, vendar je vstregla njegovi želji. Edlingov užé tiskani katekizem se ni razposlal, ampak naročilo se uradu za razprodajo šolskih knjig, naj ga porabi in spečá kakor vé in zná.¹⁾

Z tacimi silnimi težavami morala se je boriti cesarica.

Na Kranjskem zaviral je nemški jezik dober vspeh šol, ker gledalo se je na to, da se mu napravi kolikor mogoče tal, da si tudi so se v deželah, kjer se je govorilo nemški in slovanski, jemali v službo le obeh jezikov vešči učitelji. Za Ljubljano priporočal je grof Torres osnovo elementarnih šol za slovenske dijake.²⁾

V večjih mestih nahajale so se trojne šole: trivijalne, kjer se je učilo le čitanje in pisanje, normalke in glavne šole, kjer se je učilo tudi nekoliko latinščine; poslednje nasvetovale so se mimo Ljubljane tudi v Kranji, Kamniku, Loki, Idriji, Novem mestu in Radovljici, ki pak naj ostanejo še trivijalne, dokler se ne preskerbé potrebni učitelji in potrebne knjige.³⁾

Tudi ženskemu spolu naklonila je Marija Terezija dobroto pouka. Užé obstoječe uršulinske šole se niso odpravile, le zahtevalo se je od njih, da se seznanijo do dobra

¹⁾ Ibid. 558.

²⁾ Ibid. 474.

³⁾ Ibid. 404.